

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1245

G.

Uphyl - Utho

759-
U-71

Y. M. Lhu

1886

2004

2011

Վ. Ա. Ր. Բ.
ԵՐԵՒԵԼԻ ԱՐԱՆՑ

Ե.

263

ՄԻՇԵԼ - ԱՆՓ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՑ

ՄԻՀՐԱՆ Գ. ՄՕԶԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՆԵԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

1886

ՄԻՔԵԼ ԱՆՃԵԼՈ

Միքէլ Անճէլօ ծնաւ 1475 ին Իտալիոյ մէջ
Ֆլորանսի մերձակայքը : Աղքատ բնտանիքի
մը կը վերաբերէր : Իւր մանկութենէն ի վեր
մասնաւոր սէր մը յայտնեց արուեստից նկատ-
մամբ . իւր առաջին փափաքն եղաւ նկարիչ
մը լինել հակառակ իւր հօրը կամաց : Հայ-
րական յանդիմանութիւնք բնա՛ւ չը վհատե-
ցուցին դեռահասակ արուեստագէտը : Վեր-
ջապէս խեղճ հայրը ստիպուեցաւ դնել զայն
ճարտար նկարչի մը քով և մանուկն այնու-
հետեւ կրցաւ դիւրութեամբ մշակել իւր բնա-
տուր կարողութիւնները : Ամէն ոք կը զար-
մանար իւր ըրած հսկայաքայլ յառաջդիմու-
թեանց վրայ : « Ինձմէ աւելի գիտէ » կ'ըսէր
իւր վարպետն իսկ :

Միքէլ Անճէլօ կ'ապրէր վերածնունդեան դա-
րուն մէջ և ժամանակակից էր այնպիսի ար-
ուեստագէտներու որք կը վերակենդանացնէ-
ին զհնութիւնն նմանողութիւններ ընելով
Յունական և Հռովմէական հրաշակերտից և
միեւնոյն ժամանակուսումնասիրելով նախնեաց
գործերը :

Արդարեւ, նոյն միջոցին Հռովմայ նման, Ծլօրանս եւս Եւրոպիոյ մէջ դպրութեանց եւ արուեստից կեդրոնն կը նկատուէր եւ Լօռան տը Մէտիչի անուն նշանաւոր անձէ մը կը կառավարուէր :

Լօռան կը սիրէր զգեղարուեստս . մեծամեծ ծախքերով ի մի վայր ժողովել տուած էր հնութեան գեղեցիկ գործերը, արձաններ, միտայներ, և այլն և աշխարհի վրայ կազմած էր եզական թանգարան մը ուր ամէն ոք կրնար այցելել :

Կը հրաւիրէր նա իւր պալատին մէջ արուեստագէտներն, գիտունները եւ գրագէտները . անհուն հրճուանք կ'զգար նոցա ընկերութենէն . կը մեծարէր զայնս եւ թոշակներ սահմանած էր իւրաքանչիւրին :

Ինքն եղաւ առաջին անգամ Միքէլ Անճէլոյի փայլուն ապագայն գուշակողը : Գեռատի մանկան գծած առաջին նկարներէն հրապուրեալ, Գեղարուեստից Վարժարանը դրաւ զայն :

Կը պատմեն թէ՛ Լօրան մեծ խնամք կը տանէր իւր պաշտպանութեան ներքեւ եղող աշակերտին վրայ : Միքէլ Անճէլօ արձանագրած

էր ծերունւոյ գլուխ մը, որոյ բերանը բաց եւ դէմքը ժպտուն էր : Լօրան ուշադիր ակնարկով մը դիտեց արձանը եւ մի քանի հաճոյական բառեր արտասանելէն յետոյ, ըսաւ . « Աւա՛սիկ հազուագիւտ բան մը . ծերունի մը որոյ երեսուն եւ երկու ակռայները անփնաս վիճակի մէջ են » այն ատեն Միքէլ Անճէլօ հնաղանդելով իւր բարերարին, առաւ մկրատ մը եւ կոտորեց ակռայներէն մին, բնութեան լաւագոյնս նմանելու համար :

Երեք տարի բնակեցաւ իշխանին քով, հետեւելով ամենայն եռանդեամբ իւր ուսմանց : Լօրջ բնաւորութիւն մ'ունէր : Մտաւոր աշխատութիւնք, հնութեան հրաշակերտները, նշանաւոր արանց ընկերութիւնը, այս ամէնը իւր վերայ խորին տպաւորութիւն մը ի գործ դրած էր :

Փոխանակ ինքզինքը հաճոյից յանձնելու, կը սիրէր առանձնութիւնը լաւագոյնս իրականացնելու համար այն մեծ խորհուրդները որոնցմով լի էր իւր հոգին :

Գեղեցիկ չէր . իւր դիմագծերն կանոնաւոր չէին եւ տգեղ դէմք մ'ունէր : Կռուի մը մէջ, իւր ընկերներէն մին ձեռքի զօրաւոր հար-

ԱՅՈՒՆ

25989-61 9-

ուածով մը ջախջախած էր նորա քիթը և իւր դիմաց այդ անչնչելի նշանը յաւիտեանական դժբաղդութիւն մ'եղաւ իրեն համար :

Լօրան տը Մէտիչի մեռաւ 1492 ին : Միքէլ Անճէլօ կորսնցուց իւր ճշմարիտ բարեկամը : Ներքին գոհունակութիւն մը կ'զգար երբ կը տեսնէր թէ՛ այլ եւս ուրիշի մը պաշտպանութեան պէտք չ'ունէր :

Տակաւ առ տակաւ սկսաւ նշանաւոր գործեր արտադրել : Ամենուն զարմացման արժանի եղաւ Յիսուսի և Մարեմայ Կուսին նըկարը ուր վրձինն այնքան գեղեցիկ կերպով բացատրած է իւր որդւոյն անկենդան դիակը ծնդացը վրայ առնող Աստուածամօր անհուն վիշտը :

Միքէլ Անճէլոյի համբաւն այնքան տարածեալ էր որ Ֆլօրանսի բնակիչք համարձակեցան նմա յանձնել հսկայ գործ մը : Քաղաքին հասարակաց շէնքերէն միոյն մէջ մարմարիոնի ահագին կոյտ մը կար : Հինգ մեթրէն աւելի բարձրութիւն ունեցող այդ մարմարիոնը յանձնուած էր ի հնումն արձանագործի մը որն որ չէր կրցած անտի օգուտ քաղել և այն ժամանակէն ի վեր այդ քարը իբրեւ ա-

նօգուտ և լքեալ առարկայ մը կը մնար : Առաջարկուեցաւ Միքէլ Անճէլոյի որ այդ մարմարիոնին միջոցաւ հսկայ արձան մը շինէ . ճարտար արուեստագէտը սիրով ընդունեց իւր հայրենակցաց առաջարկը և յաջողեցաւ ներկայացնել զՏալիտ ի ձեռին ունենալով պարսատիկն իւր սպաննելու համար զԳոդիաթ : Երկու տարիէն գործը վերջացաւ :

Երեսուն տարեկան հասակին մէջ, Միքէլ Անճէլօ ի Հռովմ կանչուեցաւ Յուլիոս Բ. Պապէն որ իւր նախորդաց նման յոյժ կը սիրէր զարուեստս :

Տասն և վեցերորդ դարը Յուլիոս Բ. ի անուամբ կը յիշուի ինչպէս որ պատմութեան մէջ Պերիկղէսի, Օգոստոսի և Լուգովիկոս ԺԳ. ի դարերը կը յիշատակուին որոշելու համար այն ժամանակամիջոցը յորում մեծամեծ հրաշակերտներ յառաջ եկան գիտութեանց, գպրութեանց և արուեստից մէջ :

Յուլիոս Բ. խնդրեց Միքէլ Անճէլոէ որ իւր գերեզմանը շինէ : Անշուշտ այս գործը արտաքոյ կարգի բան մը պիտի լինէր և չը պիտի ունենար իւր նմանը անցելոյն և ներկային մէջ :

Այդ հսկայ կոթողը պատրաստելու համար Միքէլ Անճէլո իւր կենաց մեծագոյն մասը զոհեց : Եթէ չը կրցաւ ամբողջովին աւարտել գերեզմանը , գոնէ կրցաւ արուեստից հրաշակերտ մը կանգնել :

Այդ հրաշակերտը Մովսէսի արձանն է : Եւրոպական ազգին հիմնադիրը ներկայացնելու համար , Միքէլ Անճէլո դրաւ նորա դիմաց վրայ ինչ որ պատկառելի և վսեմ է : Ոչ միայն ներկայացուցած է զՄովսէս աւելի մեծ քան զմահկանացու ոք , այլ և նորադիմագրծերը , հզօր մարմինը , բոցավառ աչքերը , երկայն մօրուոր , այն ամէնը կը պատկերացնէ այնպիսի անձ մը որ մենէ շատ աւելի բարձր է . . . : Կարելի չէ նկատել զայն մեղի նման գործօղ , կենդանի և զգայուն էակ մը . այնպէս կը թուի մեզ թէ՛ այդ արձանը եթէ կենդանի լինէր , ահաւոր խօսքեր պիտի արտասանէր : Ահա՛ ինչ որ մեծ և գեղեցիկ կը կոչենք :

Միքէլ Անճէլո սկսած էր պատրաստել ուրիշ արձաններ Յուլիոս Բ. ի գերեզմանին համար : Այդ նշանաւոր արձաններէն երկուքը միայն զարմանալի տպաւորութիւն մը ի վործ

դրին ժամանակակից արուեստագէտներու վըրայ . կը ներկայացնեն երկու բանտարկեալներ և ծանօթ են գերիներ անուան ներքեւ : Գեղարուեստից սիրահար անձինք այժմ կրնան տեսնել զայնս Լուվրի թանգարանին մէջ ուր այնքան երկար ատենէ ի վեր կը պահուին իբրեւ թանկագին հնութիւններ : Յուլիոս Բ. կրքոտ և խիստ բնաւորութիւն մ'ունէր , ուստի և Միքէլ Անճէլո դժգոհ պալատականաց և Պապին վարմունքէն որոշեց թողուլ զՀռովմ : Առ Պապն հրաժեշտի նամակ մը գրելէն յետոյ , դիշեր ատեն մեկնեցաւ : Առաւօտեան ժամը երկուքին ձի կը հեծնար և արշաւասոյր կ'ընթանայր խուսաբելու համար Պապին ձեռքէն : Շատ լաւ գիտէր ինք թէ՛ Պապն ամէն միջոցներ ի գործ պիտի դնէր վերստին զինք ի Հռովմ բերել տալու համար : Եւ արդարեւ Յուլիոս Բ. երբ իմացաւ իւր սիրելի արուեստագէտին մեկնիլը , խիստ բարկացաւ և հինգ սուրհանդակներ անմիջապէս մեկնելով՝ գացին ձերբակալել զՄիքէլ Անճէլո դիւղակի մը մէջ : Տաղանդաւոր նկարիչը հնազանդելով Պապին հրամանաց , վերադառնաւ ի Ֆլորանս ուր արժանավայել պատուով մը ընդունուե-

ցաւ ամենէն : Ի՛նչ գեղեցիկ յաղթանակ արուեստագէտի մը համար :

Հաւանականաբար այս հաշտութենէն վերջն է որ Պապը նոր աշխատութիւն մը յանձնեց Միքէլ Անճէլոյի : Իտալիոյ նախկին Պապերէն մին, Սիքսթ Գ. Հռովմայ մէջ մատուռ մը կառուցանել տուած է : Յուլիոս Բ. ի հրամանաւն Միքէլ Անճէլո նկարներով զարդարեց այդ մատրան ձեղունը : Իւր թշնամիք կը բազմանային և չարախօս բերաններ կը դատապարտէին զինքը : Անվնէր կերպիւ յաղթեց բոլոր այդ խօչընդոտներուն և չորս տարի անընդհատ մատրան մէջ առանձինն կեանք վարելէն յետոյ, կրցաւ ամենայն յաջողութեամբ աւարտել այն աշխատութիւնը որ պիտի դար տարածել իւր համբաւը : Ձեղունին վրայ ներկայացուց Հին Կտակարանի տեսարանները, Ադամայ և Եւայի ստեղծագործումը, մարդուն անկումը, ջրհեղեղը և մարգարէները և այլն . . . Իտալիոյ համար հանդիսաւոր օր մը եղաւ այն օրը յորում առաջին անգամ լինելով Սիքսթինի մատրան մէջ պատարագ մատուցուեցաւ և ժողովուրդն ականատես եղաւ այն հրաշալի նկարներուն

զորս Միքէլ Անճէլօ դժած էր տոկտուլ ամենագլխի նեղութեանց և արհամարհելով իւր թշնամեաց յուր վարմունքը : Արուեստագէտին հակառակորդք ստիպուեցան լռել զարմացող ժողովուրդին առջեւ որ կը վարձաւորէր թանկագին նուէրներով տասն և վեցերորդ դարու գեղարուեստից Աստուածը, Միքէլ Անճէլօ արժանի էր բոլոր այս վարձատրութեանց . չորս տարի անընդհատ եւ չարաչար աշխատած էր վրձինն ի ձեռին, և գլուխն վայրահակ :

1521 ին, նուիրական պարտաւորութիւն մը կատարեց իւր բարերարին Լօրան տը Մետիչիի գերեզմանը պատրաստելով : Իւր հրաշակերտից կարգն կրնան դասուիլ Մետիչի ընտանեաց համար պատրաստած իւր երկու կոթողները :

Մեծ խնամքով և փութաջան աշխատութեամբ պատրաստեց յիշեալ երկու կոթողները ոյց իւրաքանչիւրին վրայ դրաւ զոյգ մը արձաններ որք կը պատկերացնեն ցեղեկը և գիշերը, արշալոյսը և վերջալոյսը : Սոյն հիասքանչ արձանները գեղեցիկ տպաւորութիւն մը ի գործ կը դնեն հանդիսատեսին վրայ և յի-

չեցնել կուտան նմա մարդկային կեանքին կարճատեւ լինելը, որ կը սլանայ այնքան շուտ որքան գիշերն կը յաջորդէ ցերեկին :

Ներկայացուցած էր նա զգիշերը ննջող և տարածեալ կնոջ մը կերպարանքին ներքեւ, և արձանն իւր իտէական ձեւովն, այնքան գեղեցիկ կերպիւ պատրաստուած էր որ կարծես թէ կենդանի և ննջող էակ մ'էր : Միքէլ Անճէլոյի սիրահար անձ մը հետեւեալ տողերը գրած է ննջող արձանին առթիւ :

« Գիշերը զոր կը տեսնես ննջող կնոջ մը կերպարանքին ներքեւ, քանդակուած է հրեշտակէ մը այդ մարմարիոնին մէջ (ակնարկութիւն Միքէլ Անճի անուան) : Կը ննջէ նա, բայց կենդանի է : Երբ ջեռ հալատար, մօտեցիր նմա . պիտի արթննայ իսկոյն : »

Միքէլ Անճէլո՝ որ բանաստեղծ էր, պատասխանեց սրտայոյզ կերպիւ : Այդ միջոցին, իտալիա խռովութեանց և անկարգութեանց մատնուած էր . Փլօրանս կը հեծեծէր բռնաւոր իշխանութեան մը ներքեւ : Տաղանդաւոր արձանագործը կը սիրէր իւր հայրենիքը ուստի և հետեւեալ կերպիւ խօսեցնել տուաւ իւր արձանը :

« Մարմարիոնէ ստեղծուած լինելուս համար բարեբաղդ եմ եւ կը սիրեմ ննջել այսպիսի անաւոր ժամանակամիջոցի մը մէջ : Քաղցր եւ հանդարտ քնոյ մը մէջ լինել, կոյր ըլլալ եւ անկենդան վիճակ մ'ունենալ : Ի՛նչ անհուն երջանութիւն : Ուրեմն մի դպչի՛ր ինձ, կը խնդրեմ : Լուռ կ'ա՛ց . քոյլ տո՛ւր ինձ որ ննջեմ յաւետ : »

Փլօրանս ապստամբեցաւ և Միքէլ Անճէլօ ստիպուեցաւ մասնակցիլ այն յեղափոխութեան զոր յարուցած էին իւր հայրենակիցք : Եւ ահա իբրեւ զինուոր և կամ երկրաչափ ներկայացաւ ժողովրդեան : Զարմանալի է՞ միթէ երբ տեսնենք քանդակագործ մը որ միեւնոյն ժամանակ նկարիչ, ճարտարապետ և բանաստեղծ լինի : Բայց Միքէլ Անճէլօ երկրաչափ քանդակագործ մ'էր : Բերդեր կառուցանել տուաւ . թնդանօթածիգ երիւ վարներու համար բնակարաններ շինեց և պատերազմական յատակագծեր պատրաստեց : Աւասիկ հաղուագիւտ պարագայ մը :

Շնորհիւ իւր յարատեւ և անխոնջ աշխատութեան, զգալի յառաջդիմութիւն մը ըրաւ այն փայլուն ասպարիզին մէջ յորում կը գլտնուէր : 1530 ին, յիսուն և հինգ տարեկան էր և տակաւին իւր ֆիզիքական ու մտաւորական կարողութիւնները չէին խանդարուած :

1534ին, Պողոս Գ. Պապը ուղեց մտերմա-
նալ նշանաւոր արուեստագէտին հետ և զայն
իւր պալատը կանչել տուաւ: Միքէլ Անճէլօ
մերժեց զայս առաջարկ պատրուակելով թէ
զբաղեալ էր մի նոր աշխատութեամբ: Այդ
գործը Յուլիոս Բ. ի գերեզմանին շինութիւնն
էր զոր տակաւին չէր աւարտած:

« Ինչպէս, գոչեց Պապը, երեսուն ամերէ
ի վեր կը փափաքիմ զքեզ իմ պալատիս մէջ
տեսնել և չեմ կրնար գոհացնել իմ այս բաղ-
ձանք: Առ ի՞նչ օգուտ այն կրօնային բարձր
պաշտօնը որուն արժանի եղայ, եթէ մերժես
առաջարկս: « Եւ արուեստագէտը հարկադ-
րուեցաւ հնազանդիլ և Մովսէսի հրաշալի
արձանը աւարտելէն յետոյ, վերադառցաւ
ի Հռովմ: Հոն մեծ ընդունելութիւն մը գը-
տաւ Պապէն և բարձրաստիճան անձինք պատ-
ուեցին զինքը արժանավայել ընծայներով:
1541, Դեկ. 25ին, Յիսուսի ծննդեանը տօնա-
խմբութեան առթիւ, բարեպաշտ ժողովուր-
դը ականատես եղաւ մի հիասքանչ նկարի զոր
գծած էր Միքէլ Անճէլօ Սիքսթինի մատրան
մէջ: Ութ մեթր բարձրութիւն և չորս մեթր
լայնութիւն ունեցող պատի մը վրայ ներկա-
յացուցած էր վերջին դաւաճանքն ահաւոր

տեսարանը. հրեշտակն կը հնչեցնէր փողը զար-
թուցանելու համար մեռեալները, և Յիսուս
Քրիստոս առ ինքն կը կոչէր զառաքինիսն,
չանթահարելով միեւնոյն ժամանակ իւր բար-
կութեամբը յանցաւորները:

Միքէլ Անճէլօ յայնժամ վաթսուն և հինգ
տարեկան էր. աշխատած էր անընդհատ:

Մեծ արուեստագէտը տակաւին չէր դադ-
րած գործելէ. հրաշալի և միանգամայն դե-
ղեցիկ գործի մը ծնունդ պիտի տար այնպիսի
հասակի մը մէջ որ ուրիշներու համար հան-
գըստութեան ժամանակամիջոց մ'է:

Պապերն, դարէ մ'ի վեր, չէին դադրած
նուիրելու բոլոր իրենց խնամքն նոր հրաշա-
կերտի մը շինութեան: Տիքերիոս գետին ա-
ջակողմեան ափանց վերայ կը գտնուի գրե-
թէ կղզիացեալ քաղաք մը որ « կրօնաւորաց
բնակավայր » անունը ստացած է: Կը բաղ-
կանայ վատիկան կոչուած պալատէ մը ուր կը
բնակին պապերը: Այդ հոյակապ և մեծակա-
ռոյց շէնքը պապականութեան վերսայլի
դղեակը կը կոչուի և իւր շինութեան ու զար-
դարանաց համար Միքէլ Անճէլօ, Ռաֆայէլ,
և այլ երևելի արուեստագէտներ աշխատած
են:

Բայց պապերը կը փափաքէին նաև պա-
լատին մերձակայքը բարձրացնել եկեղեցի մը
Ս. Պետրոսի անուան նուիրեալ: Սոյն եկեղե-
ցին կաթողիկոսեան հրաշալեաց հրաշալիքը

ՄԻՔԵԼ ԱՆՃԷԼՕ

պիտի լինէր և միեւնոյն ժամանակ պիտի
պատմէր զփառս Աստուծոյ: Ի գլուխ հանե-
լու համար յիշեալ հսկայ գործը, յիսուն ամե-

րէ ի վեր կը վատնէին մեծաքանակ գումար-
ներ, և սակայն եկեղեցին աւարտելէ խիստ
հեռի էր: Բարեւոնի աշտարակին նման ան-
կատար մնացած էր, իբրեւ վկայ մարդկային
տկարութեան: 1547 ին, Միքէլ Անճէլօ, եօ-
թանասուն և երկու տարեկան հասակին մէջ,
ճարտարապետի պաշտօն ստացաւ Մայր Եկե-
ղեցւոյն կառուցման համար:

Իտալացի քանդակագործը այնքան յաջողակ
չէր ճարտարապետութեան մէջ: Արդարեւ,
ճարտարապետութիւնը նկարչութեան և քան-
դակագործութեան նման արուեստ մ'է և սա-
կայն կը պահանջէ այնպիսի գործնական ծա-
նօթութիւններ զորս կարէ ոք ստանալ երկա-
րատեւ ուսումնասիրութենէ մը յետոյ: Բա-
ւ չէ միայն երեւակայել և նկարել հրաշագեղ
կոթողներ, այլ պէտք է որ այդ կոթողներն
հաստատուն լինին և միեւնոյն ժամանակ հի-
մունք կարենան դիմադրել վերին մասանց
ծանրութեան: Ամէն ոք կրնայ պարիսպներ
կանգնել, քարերու կոյտեր կազմելով: Բայց
եթէ կամար մը, ձեղուն մը կամ գմբէթ մը
հաստատուի, յայնժամ ճարտարապետի մը
ներկայութիւնը խիստ օգտակար է: Նա մի-
այն գիտէ իւր արուեստին գաղտնիքը և ամէն
միջոցներ ի գործ կը դնէ զայն պատահական
արկածներէ զերծ պահելու համար:

Ստուգիւ Միքէլ Անճէլոյի վերջին աշխատութիւնը խիստ դժուարին էր : Զը վհատեցաւ նա, հրամայեց գործաւորաց բանակի մը, իւր հսկողութեան ներքեւ առաւ չէնքը և եռանդուն երիտասարդի մը նման յաջողեցաւ կատարել Պապին փափաքը : Եկեղեցւոյն վրայ գմբէթ մը բարձրացնելու խորհուրդն յայտնեց ամենուն :

Գմբէքը տեսակ մը կիսագնդաձեւ կամար մ'է որ կը բարձրանայ չէնքի մը վրայէն : Ս. Պետրոսի գմբէթը զոր Միքէլ Անճէլօ բարձրացուց հսկայական գործ մ'է : Խաչին ծայրը հողէն 132 մետր բարձրութիւն ունի : Փարիզու Նօթրը Տամ եկեղեցւոյն աշտարակները որք 66 մետր բարձրութիւն ունին, խաղալիկ մը կը կարծուին լինել բաղդատմամբ յիշեալ գմբէթին հետ :

Մեծանուն քանդակագործը չը կրցաւ իւր գմբէթը ամբողջովին աւարտած տեսնել : Տակաւ առ տակաւ կը տկարանար ամաց բեռին ներքեւ ընկճեալ : 1564, Փետր. 12, շաբաթօրը առաւօտէ մինչ ցերեկոյ աշխատած էր . Փետր. 14, երկուշաբթի օրը, չը կրցաւ անկողնէն ելնել, և յաջորդ ուրբաթ կարճատեւ հոգեվարքէ մը յետոյ կը մեռնէր 89 տարեկան հասակին մէջ :

Մ. Գ. ՄՕԶԵԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՎԱՐՔ ԵՐԵՒԵԼԻ ԱՐԱՆՑ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՄՍԵԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սոյն օգտակար հաւաքածոյն կը խօսի ամեն ազգի
երեսելի մարդոց վրայ : 12 տետրի բաժանորդագրու-
րիւնն՝ 10 դանէկան :

Բաժանորդագրութեան տեղին և Պէրպլերեան Նշան
Էֆէնտիի տպարանը :

Ը Ն Դ Մ Ա Մ Լ Ո Վ

Մէծն Աղէքսանդր :

Բնագիտութիւն Բ. տարի :

Բնական պատմութիւն, Ա. Ե. Բ. տարի :

Նոյնանշանք Ֆրանսերէն լեզուի :

Նախնական ծանօթութիւնք. մանուկներու համար :

Գին մէկ շահեկան

Հրամանաւ մեարիֆի

0010231

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0010231

